

Cele mai frumoase pagini
de înțelepciune biblică

Monica Broșteanu (n. 5 ianuarie 1948, Broșteni, jud. Suceava). Licențiată în filologie (engleză–română, 1970) și limbi orientale (arabă–persană, 1978) la Universitatea București și în teologie (1996, Institutul Teologic Romano-Catolic din București), doctor în filologie (2003). A predat la Institutul Teologic Romano-Catolic cursuri de ebraică biblică, teologie sacramentală și liturgică, științe biblice. Este conferențiar universitar la Universitatea București, unde predă cursurile: Coranul și Biblia: probleme de traducere și interpretare, Comunitățile creștine din țările Orientului Mijlociu, Tradiții textuale (Noul Testament). Din lucrări: *Numele divine în Biblie și în Coran și traducerea lor în limba română. Studiu lexical*, Ed. Polirom, 2004; „Compararea Incomparabilelor – câteva Nume privind atributele divine în scripturile marilor religii monoteiste”, în *Caietele Institutului Catolic*, nr. 2/2001. Din traduceri: *Conciliul Vatican II – Constituții, Decrete, Declarații* (în colaborare cu Francisca Băltăceanu), Ed. ARCB, 1990, 1999; A. Scrima, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, cap. 1–17, tr. din arabă, Ed. Humanitas, 2008; Pierre Claverie, *Mic tratat despre întâlnire și dialog*, Ed. Humanitas, 2015.

Francisca Băltăceanu (n. 15 iunie 1943). Licențiată în filologie clasică (1965, Universitatea București) și teologie (1996, Institutul Teologic Romano-Catolic din București), doctor în filologie (1979). Între 1965 și 1989, a fost asistentă la Catedra de limbi clasice, Universitatea București. Între 1991 și 2004, a predat la Institutul Teologic Romano-Catolic cursuri de Științe biblice. Din 2004, este profesor la Universitatea București, unde predă cursuri de Exegeză biblică, Profetism biblic, Înțelepciune biblică, Tradiții textuale (Vechiul Testament). Din lucrări: *Rapports entre l'arménien et le daco-mésien* (Universitatea București, 1980); Platon, *Apărarea lui Socrate*, notă introductivă, tr. și note, bibliografie, în vol. Platon, *Opere I*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1974, 1997; Platon, *Eutyphron*, traducere (în colaborare cu Petru Creția) și note, bibliografie, în vol. Platon, *Opere II*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976; „Tânăr înțelept, tânăr nebun. Cartea Înțelepciunii 4, 10; 2, 6-9 și influențele grecești”, în *Volumul omagial I. Fischer*, Ed. Humanitas, 2004; „Fluviile Edenului, între Pom și interdicerea lui (Geneză 2, 4b-25)”, în vol. *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, Ed. Humanitas, 2006.

Monica Broșteanu și Francisca Băltăceanu au colaborat la următoarele proiecte de traducere și editare a textelor biblice: *Psalmii*, Ed. ARCB, 1993, tr. din ebraică; *Evanghelia după Matei*, *Evanghelia după Marcu* (Ed. ARCB, 1996), *Evanghelia după Luca*, *Evanghelia după Ioan* (Ed. ARCB, 2002), tr. din greacă, introducere și note; *Septuaginta*, proiect NEC, Ed. Polirom, 2004–2011, membre în comitetul de coordonare și revizie al întregii lucrări și contribuții în: vol. I – introducere, cap. „Relații între Septuaginta și textul masoretic”, vol. IV.1 – *Psalmii* (tr. din greacă, introducere, note, bibliografie), vol. VI.1 – *Cartea lui Isaia* (introducere), *Cartea lui Ieremia*, *Baruch*, *Plângeri*, *Scrisoarea lui Ieremia* (tr. din greacă, introducere, note, bibliografie); *Cele mai frumoase povestiri din Biblie* (Ed. Humanitas, 2013), tr. din ebraică, aramaică și greacă veche, note și comentarii.

Cele mai frumoase pagini de înțelepciune biblică

traduse din ebraică și greacă veche de
Monica Broșteanu
și Francisca Băltăceanu

cu un cuvânt însoțitor de
Andrei Pleșu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

<i>Cuvânt însoțitor</i>	7
<i>Notă asupra ediției</i>	11
<i>Ce înțelegem prin „înțelepciune biblică”?</i>	13
DIN TORAH	15
Levitic	17
Deuteronom	20
DIN PROFETI	27
Amos	29
Miheia	32
Isaia	34
Ieremia	41
Iezechiel	43
DIN CĂRȚILE SAPIENȚIALE	49
Proverbele (Pildele) lui Solomon	51
Iov	97
Ecclesiast (Qohelet)	133
Înțelepciunea lui Isus Sirah	155
Înțelepciunea lui Solomon	170
Din Psalmi	184
<i>Bibliografie selectivă</i>	203

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Înțelepciunea, în sens de cunoaștere a voii lui Dumnezeu și de strădanie de a trăi conform ei, străbate întreaga Biblie. Dar există unele cărți biblice numite în mod tradițional „cărți sapiențiale“, de înțelepciune.

Cum să alegi însă cele mai frumoase pagini? Selecția are și un grad de aleatoriu. Am căutat de fapt să oferim câte ceva din fiecare scriere de acest tip, iar cu ajutorul comentariilor să-i dăm prilej cititorului să vadă că diferitele cărți, chiar atunci când par a se contrazice între ele, sunt de fapt complementare.

Textele au fost traduse din limba originală a fiecăruia. În locurile unde există mai multe soluții de echivalare posibile, am optat pentru cea care dezambiguiza cel mai puțin, pentru a păstra bogăția de sensuri.

Textele sapiențiale biblice sunt în mare parte poetice. În textul biblic nu există o diferență marcată între proză și poezie¹, iar aceasta din urmă nu e turnată în scheme fixe;

1. „It is more a matter of degree than of «either–or»“ – E.R. Wendland, „The Discourse Analysis of Hebrew Poetry: A Procedural Outline“, în *Discourse Perspectives on Hebrew Poetry in the Scriptures*, UBS Monograph Series, nr. 7, UBS, SUA, 1994, p. 3.

caracterul poetic rezultă dintr-o serie de procedee care țin fie de structură (în special paralelismul – sinonimic, antitetic etc.), fie de construirea imaginii (vocabularul poetic, figurile de stil – îndeosebi metafora și metonimia –, jocurile de aluzii intertextuale). De aceea, am încercat, inclusiv prin așezarea în pagină, care o sugerează pe cea a textului original, să atragem atenția asupra diferitelor grade ale exprimării poetice din aceste texte.

În introduceri și note am folosit o transliterare simplificată a cuvintelor ebraice, iar numele proprii intrate deja în uz au fost lăsate ca atare.

Sperăm că cititorul se va lăsa îndemnat de aceste câteva „mostre” să exploreze nesfârșita bogăție a Cărții cârților.

M. B., F. B.

CE ÎNȚELEGEM PRIN „ÎNȚELEPCIUNE BIBLICĂ“?

Orientul antic a avut o literatură sapiențială înfloritoare, atât în Egipt, cât și în diversele culturi din Mesopotamia, precum și la Ugarit. Este o înțelepciune care transcende granițele, mai degrabă profană, și care se ocupă de destinul indivizilor nu pe baza reflecției filozofice (precum cea grecească), ci pe baza experienței de viață. Îl învață pe om să se conformeze ordinii universului, căutând să-i ofere astfel mijloacele de a fi fericit. Cum nu întotdeauna reușește, ajunge deseori la pesimism.

Această literatură a fost cunoscută de israeliți: cel mai mare elogiu adus lui Solomon este că „era mai presus de fiii Răsăritului și ai Egiptului“ și decât cananeenii Etan și fiii lui Mahol, Heman, Kalkol și Darda (*1 Regi/3 Regi LXX 4, 31*). Sunt amintiți înțelepții arabi și edomiți (*Ieremia 49, 7, Abdia 8*). Iov și prietenii lui trăiesc în Edom. Există Psalmi atribuiți lui Etan (*89/88*) și lui Heman „băștinașul“ (*88/87*). Agur și Lemuel, regele din Massa (trib din nordul Arabiei), apar ca autori de proverbe (*Proverbe 30–31*).

Chiar dacă găsim, în mod firesc, multe elemente comune cu literatura sapiențială a popoarelor învecinate, în cărțile biblice de înțelepciune totul e privit prin raportare la Dumnezeu, în lumina religiei revelate, care subîntinde modul de

gândire al vechilor israeliți. Datorită acestui fapt se evită pesimismul, chiar dacă problema suferinței se pune constant și acut, cu multă sinceritate.

Se afirmă de obicei că, spre deosebire de celelalte cărți biblice, în cărțile sapiențiale nu apar marile teme ca legământul, mesianismul etc., scopul înțelepților fiind ca, pe baza experienței personale, să extragă din viața cotidiană principii de comportare constante, plăcute lui Dumnezeu, deoarece relația cu Dumnezeu face parte din realitatea vieții omului. De fapt, autorii cărților de înțelepciune s-au hrănit întreaga viață cu ceea ce s-a numit ulterior „Legea și Profeții“, indiferent de forma pe care o aveau în vremea lor textele respective: ele „trăiesc“ în literatura sapiențială inspirând principiile, iar uneori transpar și în aluzii directe. De aceea, am socotit potrivit să începem cu câteva dintre textele inspiratoare.

DIN TORAH

LEVITIC

Motivația unei purtări corecte, bune, generoase a omului este sfințenia lui Dumnezeu. Termenul tradus în mod obișnuit prin „sfânt” (ebr. *qadoș*) se referă în sens strict numai la Dumnezeu, însemnând „separat”, „cu totul altfel”, „neasemuit”, „dincolo de tot ce se poate cunoaște sau imagina” – „transcendent”. În același timp El se comunică, intră în relație cu omul, pe care vrea să-l facă părtaș la sfințenia sa! Nu este vorba așadar de o simplă desăvârșire morală, însă exigența morală este foarte înaltă pentru ca omul să rămână în comuniune cu Dumnezeu și să-i manifeste sfințenia. Adevărata pietate se exprimă în dragostea față de aproapele, fie el și străin, se spune în mod explicit.

Domnul¹ a grăit către Moise zicând: „Vorbește către toată obștea fiilor lui Israel și spune-le: Fiți sfinți, căci sfânt sunt Eu, Domnul, Dumnezeul vostru. Fiecare să cinstească pe

1. „Domnul”: echivalează numele divin revelat lui Moise (*Exod* 3, 15), ebraicul *YHWH*; din perioada post-exilică rostirea lui a fost interzisă, din respect, fiind înlocuită cu *'Adonay*, „Stăpânul meu”. Traducerile antice au scris direct, în locul tetragramei, echivalentul formei pronunțate, de ex. gr. *Kýrios*, lat. *Dominus*. Pe urma lor, majoritatea traducerilor moderne procedează la fel.

mama sa și pe tatăl său și să ții zilele mele de odihnă: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru. Nu vă îndreptați către idoli și nu vă faceți zei din metal turnat: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.

Când secerați recolta pământului vostru, să nu secerați până la colțurile ogorului: spicele rămase de la seceriș să nu le adunați. Via ta să nu o culegi de tot și roadele căzute din via ta să nu le aduni: să le lași pentru sărac și pentru străin: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.

Să nu furați, și să nu mințiți, și să nu vă înșelați unii pe alții.

Și să nu vă jurați strâmb pe numele meu; căci pângărești numele Dumnezeului tău: Eu sunt Domnul.

Să nu asuprești pe aproapele tău și să nu jefuiești. Să nu oprești plata zilierului tău până a doua zi.

Să nu vorbești de rău un surd și în fața orbului să nu pui piedică, ci să te temi de Dumnezeul tău: Eu sunt Domnul.

Să nu faci nedreptate la judecată. Să nu nedreptățești pe cel sărac și să nu te sfiești de fața celui mare. Cu dreptate să judeci pe semenul tău.

Să nu umbli cu clevetiri printre ai tăi.

Să nu te ridici împotriva vieții¹ aproapelui tău: Eu sunt Domnul.

Să nu urăști pe fratele tău în inima ta; negreșit să-l mustri pe semenul tău, ca să nu porți păcatul lui.

Să nu te răzbuni și să nu porți pică fiilor poporului tău, ci să-l iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși: Eu sunt Domnul.

1. „Vieții”: *litt.* „sângelui”.

Dacă un străin vine să locuiască la tine în țara voastră, nu-l asupri. Ca un om născut între voi să vă fie străinul care s-a sălășluit la voi: să-l iubești ca pe tine însuși, că și voi ați fost străini în țara Egiptului: Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru.“

(Levitic 19, 1-4. 9-18. 33-34)

DEUTERONOM

În forma pe care o are Decalogul în Deuteronom se insistă asupra egalității funciare dintre oameni în fața lui Dumnezeu. Suferințele îndurate trebuie să-l facă pe om înțelegător și binevoitor.

Moise a vorbit întregului Israel: „Să păzești ziua de odihnă ca să o sfințești, după cum ți-a poruncit Domnul, Dumnezeul tău. Șase zile să muncești și să-ți săvârșești toată lucrarea ta, dar ziua a șaptea este odihnă pentru Domnul, Dumnezeul tău. Să nu faci în ea nici o lucrare: nici tu, nici fiul tău, nici fîca ta, nici slujitorul tău, nici slujnica ta, nici boul, nici măgarul tău, nici vreunul din dobitoacele tale, nici străinul care este înlăuntrul porților tale, ca să se odihnească slujitorul tău și slujnica ta, ca și tine. Adu-ți aminte că și tu ai fost rob în țara Egiptului și Domnul, Dumnezeul tău te-a scos de acolo cu mână puternică și cu braț întins. De aceea ți-a poruncit Domnul, Dumnezeul tău să ții ziua de odihnă.”

(Deuteronom 5, 12-15)

Toate izvorăsc din atitudinea față de Dumnezeu: pentru prima dată ea este exprimată prin „a iubi”. Omul este chemat să-l iubească